

De kunstdocent bovenbouw havo en vwo

Een schets van de beroepspraktijk

De kunstdocent bovenbouw havo en vwo

Een schets van de beroepspraktijk

Inhoud

Vooraf	3
1 Feiten en cijfers	4
2 De rol van de overheid	5
3 Over het werkveld	7
4 Doelgroepen	8
5 Rollen voor de kunstdocent	9
6 Opleidingen en bevoegdheden	10
7 Wat moet een kunstdocent vooral kennen en kunnen?	12
8 Kwesties en kansen	15
Bijlage Werkwijze en verantwoording	18

Vooraf

Dit document vormt het beroepsprofiel van de kunstdocent bovenbouw havo en vwo. Naast de beroepspraktijk schetst het de stand van zaken en ontwikkelingen in het werkveld en wat deze betekenen voor wat de professional (straks) moet kennen en kunnen. Deze beschrijving moet actueel en dynamisch blijven. Daarom richten we op korte termijn een digitale basis in, bestemd voor de kunstprofessional zelf en de organisaties die met de professionals werken. De openingspagina biedt een Schematisch Overzicht van de Beroepspraktijk, met doorklikmogelijkheden naar extra informatie en links naar achtergronden, onderzoeken en literatuur. Deze versie van het beroepsprofiel bevat de informatie in rapportvorm.

Dit beroepsprofiel voor de bovenbouw van havo en vwo maakt deel uit van een breder traject van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) om de beroepsprofielen te beschrijven van alle kunstprofessionals in de cultuureducatie en -participatie (binnen- en buitenschools). Dit doet het LKCA mede naar aanleiding van de vraag van het HBO-netwerk Kunstvakdocentenopleidingen (KVDO) om actualisering van de beroepsprofielen als basis voor de eigen opleidingsprofielen.

Dit beroepsprofiel is tot stand gekomen op basis van gesprekken met kunstdocenten en schoolleiders uit de bovenbouw van havo en vwo en overige deskundigen. In een bijbehorende notitie hebben we het totstandkomingsproces uitgebreid beschreven en verantwoord en doen we aanbevelingen voor het KVDO.

Het beroepsprofiel is gebaseerd op de feiten en ontwikkelingen tot april 2016. Actuele informatie vindt u op de website van het LKCA.

Antoine Gerrits, senior cultuureducatie LKCA
Piet Roorda, senior cultuurparticipatie LKCA

1 Feiten en cijfers

- In 2010 en in 2013 deed 28 % van alle havo-leerlingen examen in een kunstvak.
In 2010 en in 2013 deed 25 % van alle vwo-leerlingen examen in een kunstvak.
- In 2014 deed 45 % van de havo-leerlingen met een kunstvak een examen 'oude stijl' en 55 % 'nieuwe stijl' (Cito).
In 2014 deed 41 % van de vwo-leerlingen met een kunstvak een examen 'oude stijl' en 59 % 'nieuwe stijl' (Cito).
- Deelname eindexamens havo in 2013: muziek 1283, tekenen 3378, handvaardigheid 838, textiele vormgeving 37, KuBv 5294, KuMu 1397, KuDa 128 en KuDr 858.
Deelname eindexamens vwo in 2013: muziek 1061, tekenen 2083, handvaardigheid 269, textiele vormgeving 14, KuBv 3415, KuMu 1057, KuDa 43 en KuDr 633.
- In 2008 volgen 21,5 % van de havo-leerlingen het profiel C&M of C&M/E&M en in 2014 14,2%.
In 2008 volgen 19,1 % van de vwo-leerlingen het profiel C&M of C&M/E&M en in 2014 14,5%.
- 651 vo-hoofdvestigingen en 1432 vo-vestigingen op 1 april 2016.
- Aantal leerlingen bovenbouw havo: 2015 119.375; 2019 125.249; 2033 116.405 (DUO).
Aantal leerlingen bovenbouw vwo: 2015 120.535; 2019 122.511; 2033 119.028 (DUO).
- Er zijn 44 vo-scholen aangesloten bij de Vereniging CultuurProfielScholen. 12 scholen hebben een DaMu-licentie.

In 2020 moet 50 % van alle leraren vo een afgeronde hbo- of wo-masteropleiding hebben. Dat aantal ligt nu op 37 %. In de bovenbouw vwo wordt gestreefd naar een verhoging van 60 % in 2014 naar 80-85 % wo-masteropgeleide leraren. Leraren kunstonderwijs en lichamelijke opvoeding worden hierbij buiten beschouwing gelaten (Onderwijsverslag 2013-2014, Inspectie).

2 De rol van de overheid

Eindtermen en examenprogramma's

Cultuuronderwijs in het vmbo en havo en vwo bestaat uit kunstvakken¹ die leerlingen als eindexamenvak kunnen kiezen en het voor alle leerlingen verplichte vak culturele en kunstzinnige vorming (CKV). Net als voor alle schoolvakken zijn hiervoor landelijke eindtermen en eindexamenprogramma's vastgesteld². Binnen deze kaders bepalen scholen zelf hoe ze hun (cultuur)onderwijs inrichten en zijn ze zelf verantwoordelijk voor de kwaliteit ervan. De Inspectie van het Onderwijs houdt toezicht op de kwaliteit van het onderwijs, ook op dit leergebied.

Cultuurkaart

In juni 2013 heeft minister Jet Bussemaker besloten de Cultuurkaart voor alle middelbare scholieren in elk geval tot 2020 te handhaven. Met de Cultuurkaart, waarvoor jaarlijks 4,9 miljoen beschikbaar is, kunnen vo-scholen culturele activiteiten betalen en krijgen leerlingen kortingen op onder meer voorstellingen.

Volgens Bussemaker biedt dit scholen de kans werk te maken van goed cultuuronderwijs: 'Scholen hebben nu langjarige zekerheid over de financiering van de Cultuurkaart. Samen met het vak CKV dat blijft bestaan, hebben ze hiermee alles in handen om zich te verbinden aan goed cultuuronderwijs.'

Er is tot 2020 jaarlijks € 5,- cultuurtegoed voor iedere vo-leerling in Nederland beschikbaar. Voor bijna alle aangemelde leerlingen investeert de school zelf ook een tientje in cultuuronderwijs. In schooljaar 2013-2014 hebben 680.000 leerlingen (69 %) een CJP Cultuurkaart ontvangen.

CKV

Het vak CKV (met de Cultuurkaart) is in schooljaar 1999/2000 ingevoerd als verplicht examenvak in de bovenbouw van havo en vwo. In het vmbo bestaat het sinds schooljaar 2003/2004. Doel was om alle leerlingen kennis te laten maken met kunst.

In 2012 kwam het vak onder druk te staan: toenmalig minister Van Bijsterveldt wilde het als verplicht examenvak afschaffen om meer ruimte te creëren voor taal en rekenen. Bovendien waren leerlingen ontevreden over de invulling van het vak en wilden scholen meer ruimte om het vak zelf vorm te geven. Mede op basis van reacties uit het veld (internetconsultatie) besloten de minister en staatssecretaris in juli 2013 CKV toch als verplicht examenvak te

- 1 Voor vmbo: beeldende vorming, dans, drama, muziek. Voor havo en vwo 'oude stijl': handvaardigheid, muziek, tekenen, textiele vormgeving. Voor havo en vwo 'nieuwe stijl': kunst algemeen in combinatie met kunst beeldende vormgeving, kunst dans, kunst drama of kunst muziek.
- 2 Voor de eindtermen en examenprogramma's zie: <http://www.lkca.nl/voortgezet-onderwijs/eindtermen-havo-en-vwo>.

handhaven.

Een door OCW ingestelde Vernieuwingscommissie CKV bracht in 2014 advies uit aan het ministerie. Medio juni 2015 liet de staatssecretaris in een brief aan de Tweede Kamer weten dit advies integraal over te nemen.

Kunst actief meemaken is volgens de Vernieuwingscommissie het doel van het vak CKV. 'Mee-maken' definieert de commissie allereerst als het actief ervaren van professionele kunstuitingen. Daarbij gaat het niet om passief consumeren, maar, in overeenstemming met wetenschappelijke inzichten, om een actief, constructief en productief proces dat van leerlingen actieve betrokkenheid, inzet en kennis en vaardigheden vraagt. Omdat bovendien de betekenis van kunst nooit vastligt, is het meemaken van kunst zowel een ervaring als een creatief proces, dat een open en onderzoekende houding vereist. Aan al die benodigde kennis en vaardigheden zou het vak CKV moeten bijdragen.

Kunstvakken oude en nieuwe stijl

De kunstvakken in het voortgezet onderwijs zijn vanaf eind jaren zeventig van de vorige eeuw enorm veranderd. Vanuit verschillende beginsituaties ontwikkelden zij zich tot vakken met een programma voor havo, vwo en later ook vmbo. Bij de invoering van de tweede fase in 1998 zijn naast de bestaande programma's - kunstvakken oude stijl - ook kunstvakken nieuwe stijl ingevoerd in de schoolpraktijk.

Dat was een weinig heldere situatie en daarom klonk de roep om samenvoeging van beide soorten kunstvakken. In maart 2012 adviseerde de Verkenningcommissie Kunstvakken in haar eindrapport *De Kunst van het Nieuwe* om vier nieuwe, disciplinegerichte kunstvakken in te voeren.

Staatssecretaris Dekker maakte in de zomer van 2014 bekend dit voorstel niet over te nemen, maar de bestaande situatie in stand te houden. Zijn argument is dat scholen zo zelf kunnen blijven kiezen een bredere, interdisciplinaire benadering of vakspecifieke verdieping. Door dit besluit van de staatssecretaris blijven vooral kunstvakopleidingen met een grotere belasting opgezaald. Ze moeten hun studenten voor een dubbel beroepsprofiel (oude en nieuwe stijl) opleiden. En dat terwijl het opleidingsprogramma al overvol is. Net als de lerarenopleiding lichamelijke oefening worden studenten bij de kunstvakdocentenopleidingen namelijk niet via een vijfjarig bachelor- en mastersysteem opgeleid tot eerste- of tweedegraads leraar, maar worden ze in vier jaar opgeleid tot brede allrounders op bachelor niveau.

Masteropgeleide leraren

In 2020 moet 50 % van alle leraren in het voortgezet onderwijs een afgeronde hbo- of wo-masteropleiding hebben. Dat aantal ligt nu op 37 %. In de bovenbouw vwo wordt gestreefd naar een verhoging van 60 % (2014) naar 80-85 % wo-masteropgeleide leraren. Leraren kunstonderwijs en lichamelijke opvoeding worden hierbij buiten beschouwing gelaten (Onderwijsverslag 2013-2014, Inspectie), aangezien zij ongegradeerd bevoegd zijn voor het hele werkveld.

3 Over het werkveld

De scholen hebben keuzevrijheid bij de invulling van het kunstonderwijs.

- De eindtermen van de kunstvakken zijn verplicht, scholen mogen zelf de inhoud vormgeven.
- Scholen bepalen zelf of en zo ja welk kunstvak / welke kunstvakken ze in het profiel C&M aanbieden.
- Scholen bepalen zelf of leerlingen uit andere profielen dan C&M een of meer kunstvakken als examenvak kunnen volgen.

De verschillende examenprogramma's zijn te vinden op <http://www.lkca.nl/voortgezet-onderwijs/eindtermen-havo-en-vwo>.

Talentontwikkeling en het leren van de leerling staan in de bovenbouw havo en vwo steeds meer centraal.

Net als alle leraren in het vo moet een kunstdocent zowel vakkennis als pedagogisch-didactische kwaliteiten bezitten en affiniteit hebben met jongeren. Specifiek aandachtspunt voor de kunstvakken zijn de grote niveauverschillen tussen leerlingen. Kunstdocenten moeten zowel in de breedte kunnen werken als verdieping kunnen bieden aan talentvolle leerlingen. Ze moeten bovendien zicht hebben op de buitenschoolse mogelijkheden voor talentontwikkeling.

De positie van de kunstvakken en de kunstdocenten is in ontwikkeling.

Scholen erkennen steeds meer het belang van creativiteitsontwikkeling bij andere vakken. Kunstvakken en de specifieke bekwaamheden en kwaliteiten van kunstdocenten zijn van belang voor de hele school.

- Kunstdocenten beschikken in vergelijking met andere docenten over bredere presentatie- en communicatievaardigheden.
- Het is inherent aan de kunstvakken dat er aandacht is voor 21ste-eeuwse vaardigheden zoals creativiteit en probleem oplossen: kunstdocenten leren leerlingen alternatieve oplossingen voor problemen te zoeken als gangbare oplossingen geen uitkomsten bieden (creviteitsontwikkeling). Dit effect wordt sterker als kunstdocenten vanuit hun kunstenaarschap weten te werken aan de algemeen vormende doelen van het vo.
- Kunstdocenten spelen vaak een belangrijke verbindende rol bij interdisciplinaire projecten.

4 Doelgroepen

- Alle leerlingen in de tweede fase, met uitzondering van gymnasiasten, volgen het vak CKV.
- Leerlingen in het profiel C&M en in andere profielen die een of meer kunstvakken als examenvak kiezen (afhankelijk van de keuzes en mogelijkheden van de school).
- Leerlingen die in het geheel vrije deel een kunstvak kiezen als examenvak.

5 Rollen voor de kunstdocent

De verschillende aanstellingen van de kunstdocent in de bovenbouw havo en vwo:

- Docent CKV

- Docent kunstvak als examenvak
 - a Docent kunstvak 'oude stijl'
 - Handvaardigheid
 - Muziek
 - Tekenen
 - Textiele vormgeving
 - b Docent kunstvak 'nieuwe stijl'
 - Kunst Algemeen (kan worden gegeven door team van meer vakspecialisten of door docent met een vakspecialisatie)
 - Kunst Beeldende Vormgeving
 - Kunst Dans
 - Kunst Drama
 - Kunst Muziek

- Ontwerper / uitvoerder kunstvak in het geheel vrije deel

De verschillende rollen en taken die een kunstdocent bovenbouw havo en vwo ook in portefeuille kan hebben:

- Cultuurcoördinator
- CKV-coördinator
- Sectiehoofd kunstvakken
- Ontwikkelaar leermiddelen
- (Onderwijsinhoudelijk) Verantwoordelijk voor / mentor van gastdocenten, kunstenaars en/of stagiaires
- Projectleider en collega in samenwerkingstrajecten met docenten van andere (kunst)vakken
- Begeleider profielwerkstukken
- Mentor
- Samenwerken met externe partners
- Verbinder met maatschappelijke omgeving van de school

Afhankelijk van de eigen onderwijsvisie en die van de school biedt de kunstdocent een mono- of interdisciplinair curriculum aan.

Kunstdocenten hebben een specifieke, innoverende inbreng bij vernieuwingen binnen de school.

6 Opleidingen en bevoegdheden

Kunstdocenten worden opgeleid aan een hbo kunstvakdocentenopleiding.

Opleiding en bijscholing van (aankomende) docenten is het middel bij uitstek om de kwaliteit van kunstonderwijs in het voortgezet onderwijs te borgen en te ontwikkelen. Het hbo-kunstvakonderwijs leidt studenten op tot docenten in een bepaalde discipline of tot uitvoerend of scheppend kunstenaar. Er zijn vier bacheloropleidingen die opleiden tot docent: docent beeldende kunst en vormgeving, docent dans, docent drama en docent muziek.

Afgestudeerden kunnen allround aan de slag in het volledige binnen- en buitenschoolse werkveld, van basis- tot (bovenbouw van) voortgezet onderwijs tot amateurkunst. Elf hbo-kunstinstellingen bieden deze opleidingen aan -

zie <http://www.lkca.nl/cultuuronderwijs/hoger-onderwijs/kunstvakdocentenopleidingen>. De gegevens zijn gebaseerd op www.vereniginghogescholen.nl.

Hbo-master kunsteducatie biedt verdieping en verbreding van de kennis van kunsteducatie.

De tweejarige masteropleiding kunsteducatie sluit aan op de bachelor kunstvakdocent en is bedoeld voor afgestudeerden van kunstvakdocentopleidingen en andere kunstprofessionals met aantoonbare educatieve ervaring. Vijf hogescholen en twee samenwerkingsverbanden van hogescholen bieden deze masteropleiding aan -

zie <http://www.lkca.nl/cultuuronderwijs/hoger-onderwijs/minoren-en-masters>. De master leidt niet tot een aanvullende bevoegdheid, maar biedt verbreding en verdieping van de kennis van kunsteducatie. Ook leren studenten management- en onderzoeksvaardigheden aan. De opleiding sluit aan bij recente ontwikkelingen in de kunsteducatie, binnen- en buitenschools. Bij bijna alle masters staat het interdisciplinaire aspect van de kunsten centraal.

Wo-master kunstgeschiedenis leidt op tot een eerstegraads bevoegdheid kunstgeschiedenis, CKV en kunst algemeen.

Scholen kunnen het vak kunst algemeen laten geven door kunsthistorici met een onderwijsbevoegdheid. Deze docenten hebben een grondige theoretische kennis van het vak. Keerzijde is dat zij niet bevoegd zijn voor de praktijk van de kunstvakken (KuBv/KuMu/KuDr/KuDa) en daardoor minder goed theorie en praktijk kunnen verbinden. Universiteiten die deze lerarenopleiding aanbieden worden genoemd op <http://www.lkca.nl/cultuuronderwijs/hoger-onderwijs/kunstvakdocentenopleidingen>. Enkele van deze opleidingen accepteren ook afgestudeerden van andere geesteswetenschappelijke richtingen dan kunstgeschiedenis.

Bevoegdheden kunstdocenten.

- CKV: alle eerstegraadsdocenten met bevoegdheid in een van de kunstvakken en/of in een van de talen.
- Kunstvakken: alle eerstegraadsdocenten met bevoegdheid in een van de kunstvakken en/of in kunstgeschiedenis (enkel voor kunst algemeen).

7 Wat moet een kunstdocent vooral kennen en kunnen?

Over brede artistieke vaardigheden en vakkennis beschikken.

Kunstdocenten in de bovenbouw van havo en vwo geven les aan leerlingen met een groot verschil in niveau, mogelijkheden en ambitie. Ze moeten een brede en diverse groep leerlingen kunnen enthousiasmeren en inspireren. Kunstdocenten moeten zowel in de breedte kunnen werken als verdieping kunnen bieden aan talentvolle leerlingen. Dit vraagt een stevige artistieke basis en het vermogen deze veelzijdig in te kunnen zetten. Net als alle leraren in het vo moet een kunstdocent zowel vakkennis als pedagogisch-didactische kwaliteiten bezitten en affiniteit met jongeren. Ook het ontwikkelen van kijk- en luistervaardigheden is van belang.

Over brede kennis van kunst- en cultuurgeschiedenis (over alle kunstdisciplines) beschikken voor het vak kunst algemeen.

Voor het vak kunst algemeen als onderdeel van een kunstexamenvak nieuwe stijl is een brede theoretische kennis nodig. De docent moet kunst- en cultuurgeschiedenis over alle kunstdisciplines kunnen aanbieden en ook kennis te hebben van de actuele kunst. In de huidige praktijk geven docenten beeldend dit vak meestal, docenten muziek veel minder vaak en zelden docenten drama of dans. Scholen kiezen er soms voor om het vak te laten geven door een kunsthistoricus.

De meerwaarde van de kunstvakken en creativiteitsontwikkeling voor de school kunnen uitdragen.

Naast de grote aandacht voor de cognitieve ontwikkeling van leerlingen beseffen scholen steeds meer ook het belang van het ontwikkelen van vaardigheden als creativiteit en andere '21ste-eeuwse vaardigheden' zoals samenwerken en probleemoplossen. Deze vaardigheden worden bij uitstek aangesproken in de kunstvakken en daarmee levert de kunstdocent een belangrijke bijdrage aan de brede ontwikkeling van leerlingen en aan de algemeen vormende doelen van het voortgezet onderwijs.

Daarnaast beschikken kunstdocenten in vergelijking met veel andere docenten over bredere presentatie- en communicatievaardigheden en die kunnen ze schoolbreed inzetten. De kunstdocent moet zich bewust zijn van de meerwaarde en mogelijkheden van zijn vak voor het hele onderwijs en hij moet bereid zijn deze schoolbreed uit te dragen en in te zetten.

Zicht hebben op de culturele omgeving van de school en de mogelijkheden daarvan voor de school en de leerling.

Het vak CKV richt zich op de culturele en kunstzinnige vorming van de leerling. Het is zinvol als docenten hiervoor aansluiten bij de culturele omgeving van de school en de leerling.

Daartoe moet de docent weten hoe die culturele omgeving eruit ziet. Zo kan hij ook leerlingen die buiten school bezig zijn met kunstbeoefening of daar interesse voor hebben, beter begeleiden.

Beschikken over onderzoeksvaardigheden en in staat zijn onderzoek te begeleiden.

Onderdeel van kunst als examenvak is dat de leerlingen kunnen reflecteren op het vak en onderzoek kunnen doen. Een deel van de leerlingen maakt een profielwerkstuk over een kunstonderwerp. Net als alle leraren moeten kunstdocenten leerlingen hierin kunnen begeleiden en dus zelf beschikken over onderzoeksvaardigheden.

Over ondernemende vaardigheden beschikken.

Veel kunstdocenten werken ook buiten de school. Zo kan hij de buitenwereld de school in brengen en dat heeft een meerwaarde voor de school en de leerling. Van de docenten vraagt dit om ondernemende vaardigheden. Meer informatie hierover bij Kunstprofessional in de Vrije Tijd.

Leerlingen met grote verschillen in niveau en ambitie kunnen bedienen.

Het aanbod van de kunstvakken in de bovenbouw van havo en vwo is zeer divers. Tussen de brede kennismaking met kunst bij CKV en de verdieping bij kunst als examenvak zit een groot verschil. De docent moet kunnen differentiëren en leerlingen met grote verschillen in niveau en ambitie kunnen bedienen. Daarbij vragen overheid en samenleving steeds meer aandacht voor talentontwikkeling en excelleren. In het rapport Doorstroom en Talentontwikkeling (2007) stelt de Onderwijsraad vast dat de docent een centrale rol speelt bij het ontdekken en ontwikkelen van talent, zie www.onderwijsraad.nl.

Het eigen vak kunnen verbinden met andere vakken en kunnen samenwerken met andere docenten.

Naast de eigen vakkennis wordt van kunstdocenten steeds meer affiniteit met andere kunstvakken gevraagd en het vermogen om multidisciplinaire verbindingen te leggen. Zeker in het vak CKV gaat het om een brede culturele vorming en kennismaking met diverse kunstdisciplines.

Daarnaast is er in veel scholen aandacht voor projectmatig of vakoverstijgend werken. Kunstdocenten kunnen hierbij een verbindende en stimulerende rol spelen.

Kennis hebben van de onderwijscontext en van de eindtermen van de kunstvakken bovenbouw havo en vwo.

Samen met hun collega's van andere vakken geven kunstdocenten vorm aan de bovenbouw van havo en vwo. Dat vraagt van iedereen een visie op onderwijsinnovatie, een overkoepelende blik en communicatieve vaardigheden. Docenten moeten weten wat er speelt in (de bovenbouw van) het voortgezet onderwijs. Actuele thema's zijn onder meer talentontwikkeling, differentiatie, feedback en motivatie en aandacht voor toetsing. En uiteraard moet elke docent op de hoogte zijn van vakspecifieke eisen (eindtermen) en ontwikkelingen.

8 Kwesties en kansen

De school heeft veel keuzemogelijkheden bij het inrichten en aanbieden van de kunstvakken. Dit geeft kansen en dilemma's.

Elke school kan zelf kiezen hoe ze het kunstonderwijs inricht, 'traditioneel per kunstdiscipline, interdisciplinair of geïntegreerd in projectonderwijs. Daarnaast kunnen scholen kiezen voor talentstromen of een profilering met cultuur. Er zijn scholen met Talentklassen in een of meer van de kunstdisciplines; 44 scholen zijn als cultuurprofiel school aangesloten bij de Vereniging CultuurProfielScholen en geven het cultuuronderwijs speciale aandacht.

Deze keuzevrijheid levert een rijk palet op en biedt ruimte en kansen aan scholen en docenten om het kunstonderwijs in te richten op basis van het beleid en de ambities. Maar er zijn ook scholen die cultuuronderwijs minder belangrijk vinden en waar cultuuronderwijs daardoor veel minder een herkenbare plek heeft in de school. Voor kunstdocenten betekent dit dat ze dus op zeer verschillende werkplekken terecht kunnen komen. Het is mede afhankelijk daarvan in hoeverre ze kansen krijgen om actief bij te dragen aan een stevige plek van het cultuuronderwijs en de kunstvakken in het curriculum.

Het vak CKV is in ontwikkeling. Veranderingen zullen ook consequenties hebben voor docenten.

Het vak CKV is in transitie. Zoals hiervoor al vermeld neemt de staatssecretaris het advies van de Vernieuwingscommissie CKV integraal over. Kunst actief meemaken is volgens deze commissie het doel van het nieuwe vak CKV. Daarbij verwijst het begrip 'kunst' naar architectuur, beeldende kunst en vormgeving, dans, film, muziek, nieuwe media, theater en combinaties hiervan. De leerling documenteert zijn eerdere ervaringen met kunst en wordt aangemoedigd om deze te verbreden door zich buiten de eigen vertrouwde kunst- en cultuurwereld te begeven en zijn ervaringen vanuit verschillende dimensies te beschouwen. Ter verdieping onderzoekt de leerling een artistiek creatief proces door zowel beschouwing als praktische activiteiten. Hij documenteert en verantwoordt de verkregen inzichten; dat kan in een (schriftelijke) presentatie, maar bijvoorbeeld ook met een film of performance. In zijn leerproces staat reflectie op de eigen culturele ontwikkeling centraal. Zo zal het vak, aldus de commissie, de creatieve en onderzoekende houding van de leerling stimuleren.

Het vak CKV wordt afgesloten met een cijfer dat (als onderdeel van het combinatiecijfer) meetelt voor het eindexamen. Daarmee krijgt het vak, zeker voor leerlingen, meer status. Om dit nieuwe CKV-programma te kunnen verzorgen is nieuwe bijscholing nodig voor de inhoud (domein B Verbreden), het uitvoeren van onderzoek (domein C Verdiepen) en het beoordelen van opdrachten en onderzoek van leerlingen.

De bacheloropleidingen van de kunstvakdocentenopleidingen leiden op voor alle binnenschoolse en buitenschoolse werkvelden. Voor de bovenbouw van havo en vwo zijn gespecialiseerde vaardigheden en kennis nodig.

Het aanbod van de kunstvakken in de bovenbouw van havo en vwo is zeer divers en vraagt zeer verschillende vaardigheden en kennis van de docent. Aan de ene kant het vak CKV waarin leerlingen kennismaken met kunst en cultuur. Aan de andere kant kunst als examenvak en het vak kunst algemeen die een stevig appel doen op de theoretische en artistieke competenties van de docent. Net als alle leraren moet je als kunstdocent zowel vakkennis als pedagogisch-didactische kwaliteiten hebben en affiniteit met jongeren. Het omgaan met (soms grote) niveauverschillen tussen leerlingen is een extra aandachtspunt in de kunstvakken.

Nu nog leiden de bacheloropleidingen van de kunstvakdocentenopleidingen op voor alle binnen- en buitenschoolse werkvelden, maar er rijzen steeds meer vragen of dat in een vierjarige bachelor wel haalbaar is. Het werkveld vraagt om scherpe keuzes over wat in de bachelor en wat daarna geleerd kan worden. De kunstvakopleidingen zijn hiermee bezig.

Niet elke hbo-opgeleide kunstdocent beschikt over de benodigde kennis en vaardigheden om kunst als examenvak en het vak kunst algemeen te geven.

Het vak kunst algemeen als onderdeel van een kunstexamenvak nieuwe stijl vraagt een brede theoretische kennis en onderzoeksvaardigheden van de docent. Kunstdocenten zijn daar in hun bacheloropleiding onvoldoende op voorbereid en vo-scholen moeten hiervoor oplossingen zoeken. Het is een dilemma voor de hbo-kunstopleidingen hoe zij hun studenten in een vierjarige bachelor de benodigde kennis en vaardigheden kunnen aanleren. Probleem is bovendien dat een groeiend deel van hun studenten afkomstig is van havo of mbo en dat kan lesgeven in een vwo-eindexamenvak lastiger maken. Een ruime meerderheid van het werkveld vindt voor de bovenbouw van havo en vwo een masterniveau noodzakelijk en noemt het invoeren van een master voor de bovenbouw van havo en vwo als een van de mogelijke oplossingen.

De positie van de kunstvakken en de kunstdocent in school kan sterker.

Kunstvakken spreken creatieve vermogens en bijvoorbeeld het vermogen tot samenwerken van leerlingen aan. Die bijdrage aan de creativiteitsontwikkeling heeft een vakoverstijgende meerwaarde. Daarnaast beschikken kunstdocenten in vergelijking met veel andere docenten over bredere presentatie- en communicatievaardigheden die zij schoolbreed zouden kunnen inzetten. Deze kansen kunnen docenten nog beter benutten. Ook door meer samen te werken met collega's van andere vakken aan algemene onderwijsontwikkeling kunnen zij hun positie verstevigen.

Wie is er verantwoordelijk voor na- en bijscholing?

De startende docent moet zich in de praktijk en door scholing verder ontwikkelen om bekwaam te worden in alle aspecten van het vak. Hij is daar zelf verantwoordelijk voor (Life Long Learning). Maar de schoolleiding heeft de taak om dit te faciliteren door geld en uren beschikbaar te stellen en docenten te stimuleren zich te blijven

ontwikkelen. Daarnaast hebben ook kunstvakopleidingen een rol door te zorgen voor een goed en passend nascholingsaanbod.

De ideale situatie is dat deze drie partijen samen verantwoordelijkheid nemen en met elkaar in gesprek gaan over nascholing.

De oude en nieuwe examenprogrammastijlen blijven naast elkaar bestaan. Dit heeft gevolgen voor scholen, docenten en opleidingen.

Het verschil tussen de oude stijl kunstvakken met muziek en drie beeldende vakken en de nieuwe stijl examenvakken met vier disciplinevakken en kunst algemeen is groot. Scholen maken hierin zelf keuzes, waarbij ze ook oude en nieuwe stijl naast elkaar aan kunnen bieden. Voor de kunstdocent betekent dit dat hij in scholen heel verschillende situaties tegen kan komen die elk andere kennis en vaardigheden vragen. Onderdeel van de kunstvakken oude stijl is onder meer de regelmatig wisselende thema's die de docent zich eigen moet maken. Voor de opleidingen betekent dit dat ze voor een nog breder spectrum op moeten leiden.

Bij de kunstvakken nieuwe stijl is een dilemma het grote verschil tussen het praktijkdeel (schoolonderzoek) en theorieel (centraal schriftelijk examen). De inspectierichtlijn dat het verschil tussen cijfers voor school- en centraal schriftelijk examen niet groter dan 0,5 punt mag zijn, is voor de kunstvakken dan ook niet realistisch.

Bijlage Werkwijze en verantwoording

Het beschrijven van dit beroepsprofiel maakt deel uit van een breder traject van het Landelijk overleg van de hbo-kunstvakdocentenopleidingen (KVDO) en het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) om de beroepsprofielen te beschrijven van alle kunstprofessionals in de cultuureducatie en cultuurparticipatie (binnen- en buitenschools). In de meeste gevallen hebben we het dan over de hbo-opgeleide kunstdocent die een van de kunstvakken of het vak CKV geeft in het onderwijs of lesgeeft in de vrije tijd, of over de hbo-opgeleide artistiek begeleider (maker, dirigent, regisseur, choreograaf). Daarnaast kan de kunstprofessional verschillende andere rollen of functies vervullen en ook andere opleidingen gevolgd hebben. In het beroepsprofiel gaan we daar nader op in. In deze bijlage beschrijven en verantwoorden we onze werkwijze.

Doelstelling LKCA

Twee kernthema's van het LKCA zijn het verbeteren van de kwaliteit van de binnen- en buitenschoolse cultuureducatie en het versterken van de verbinding tussen actieve cultuurparticipatie en andere sectoren. De kunstprofessionals in de verschillende werkvelden vormen hierin een wezenlijke schakel. Door de beroepsprofielen van de kunstprofessionals te beschrijven willen we bijdragen aan hun kwaliteit en professionalisering en aan een goede dialoog en aansluiting tussen de beroepspraktijk en de opleidingen.

Samenwerking KVDO

In 2009 nam Kunstfactor als toenmalig sectorinstituut amateurkunst het initiatief tot structurele samenwerking met het KVDO. Dit leidde tot twee series veldgesprekken met vertegenwoordigers uit alle kunstdisciplines uit het buitenschoolse veld en het onderwijs en de publicatie Veldgesprekken (Kunstfactor 2009). Tevens leidde het tot een convenant van de toenmalige HBO-raad (nu Vereniging Hogescholen) met alle sectorinstituten over het opzetten van een structurele dialoog in alle kunstvelden. Door het opheffen van de sectorinstituten moesten hier nieuwe vormen voor gevonden worden. Vanaf 2013 hebben het LKCA en het KVDO de samenwerking voortgezet in de trajecten rond de kennisbases, competentieprofielen en de beroepsprofielen. Het LKCA en het KVDO willen - elk vanuit de eigen rol en doelstelling - een betere aansluiting realiseren tussen de beroepspraktijk en de hbo-kunstopleidingen. De ambitie van het hbo-kunstonderwijs voor de werkvelden cultuureducatie en amateurkunst en de rol die zij daarin zien voor het LKCA, zijn te vinden in de Voortgangsrapportage HBO Kunstonderwijs, op vereniginghogescholen.nl.

In dit traject over de beroepspraktijk wil het LKCA een heldere beschrijving en duiding geven van de beroepspraktijk van de kunstprofessional, de benodigde kennis en vaardigheden en de kwesties die er spelen. Het KVDO wil komen tot geactualiseerde beroepsprofielen die mede als basis dienen voor de profielen en curricula van de opleidingen.

LKCA en KVDO hebben samen het traject en de agenda's van bijeenkomsten bepaald en zijn samen gekomen tot een goede werkveldvertegenwoordiging.

Geschiedenis

In 1999 definieerde de toenmalige Projectorganisatie Kunstvakonderwijs de beroepen en beschreef ze de beroepsprofielen en startkwalificaties van de docent in de kunstvakken.³ Deze rapportage ging allereerst in op het docentschap en de arbeidsmarkt in de binnen- en buitenschoolse kunsteducatie. Daarnaast werden algemene onderwijskundige veranderingen (van basisonderwijs tot en met universiteiten) beschreven, evenals vakinhoudelijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Een en ander mondde uit in algemene startkwalificaties van een kunstdocent en in beroepsprofielen en startkwalificaties in de onderscheiden kunstvakken.

Vervolgens zijn in 2004 de opleidingsprofielen, competentiesets en gedragsindicatoren voor de kunstvakdocentenopleidingen op basis hiervan aangepast. Een van de opdrachten daarbij was te zorgen voor een herkenbare set beroepseisen, aangevuld met startkwalificaties voor de beroepen waarvoor het kunstonderwijs opleidt.

Het KVDO heeft - naast de kennisbases (2012) voor de kunstdocent - per 1 juli 2011 een nieuw competentieprofiel ontworpen voor de docentenopleidingen in alle kunstdisciplines. Met deze competentiesets werken opleidingen inmiddels. Ze zijn opgenomen in de Kennisbases voor de kunstvakken: www.tienvoordeleraar.nl. Het regelmatig toetsen van de competentieprofielen aan de eisen van de tijd en de wensen van de beroepspraktijk beschouwt het KVDO als een van zijn taken om te zorgen voor het opleiden van vakbekwame docenten.

Werkwijze

Uitgangspunt voor het beroepsprofiel is wat kunstprofessionals, leidinggevend en overige deskundigen uit het werkveld er zelf over zeggen. Tijdens zeventien bijeenkomsten in 2014 en 2015 reageerden deskundigen op stellingen en discussieerden ze in groepen over door het werkveld zelf aangedragen onderwerpen. De grote indeling in werkvelden is actieve cultuurparticipatie (het 'buitenschoolse werkveld'), primair onderwijs en voortgezet onderwijs. Gezien de actuele kwesties die spelen in de bovenbouw van havo en vwo en het belang om hierop antwoorden te vinden, hebben we dit onderdeel van het beroepsprofiel voorrang gegeven boven de andere werkvelden. Daarnaast is gekozen om nader in te zoomen op specifieke aspecten en kwesties voor het werken in de onderbouw van havo en vwo en in het vmbo. Dit heeft geleid tot in totaal vijf beroepsprofielen, die helderheid geven in verschillende aspecten en kwesties die spelen in de verschillende werkvelden. Tegelijk realiseren we ons dat de gemengde beroepspraktijk, waarin een kunstprofessional in meer werkvelden werkt, steeds gangbaarder wordt.

Van elke bijeenkomst is een verslag gemaakt, met een overzicht van de uitkomsten en conclusies, dat is voorgelegd aan de deelnemers. In de laatste serie bijeenkomsten is van elk

3 Het rapport *Profiel docenten in de kunstvakken* is in opdracht van de Projectorganisatie Kunstvakonderwijs onder leiding van Jan Deering en Folkert Haanstra tot stand gekomen in de periode 1998-1999.

werkveld een conceptberoepsprofiel besproken met de deelnemers. Hun reacties hebben we bediscussieerd, gewogen en verwerkt en het eindresultaat bieden we vervolgens aan het KVDO aan.

Overzicht gehouden bijeenkomsten

Alle bijeenkomsten zijn gehouden bij het LKCA in Utrecht, behalve waar anders vermeld. In totaal namen 188 deskundigen deel aan de gesprekken in 2014 en 2015.

Voortgezet onderwijs:

- a Deskundigen kunstvakken in bovenbouw vo, 14 maart 2014
- b Deskundigen kunstvakken in bovenbouw vo, 20 juni 2014, HKU te Utrecht
- c Gesprek schoolleiders vo en hbo-kunstvakdocentenopleidingen, 25 november 2014, De Reehorst te Ede
- d Zes regionale bijeenkomsten 'Gesprekken met schoolleiders', tussen 12 februari en 20 maart 2015
- e Deelnemers van eerdere bijeenkomsten over de voorlopige versie van het beroepsprofiel en de bijbehorende analyse en aanbevelingen, 16 juni 2015
- f Deskundigen kunstvakken vmbo, 13 oktober 2015
- g Deskundigen kunstvakken onderbouw havo en vwo, 15 oktober 2015

Primair onderwijs:

- h Netwerkbijeenkomst ICC-trainers, 10 februari 2015
- i Netwerkbijeenkomst cultuurcoaches, 5 maart 2015
- j Deskundigen kunstvakken primair onderwijs, 23 september 2015

Actieve cultuurparticipatie:

- k Veertien veldgesprekken in 2010 en 2011, Kunstfactor te Utrecht
- l Deskundigen actieve cultuurparticipatie, 30 september 2014
- m Vier interviews met deskundigen uit het werkveld, februari-april 2015
- n Deskundigen actieve cultuurparticipatie, 29 september 2015

Vragen aan de deskundigen

In alle bijeenkomsten zijn onderstaande vragen als vertrekpunt gebruikt. Afhankelijk van uitkomsten en issues in een werkveld zoomden we verder in op specifieke aspecten.

- 1 Hoe ziet de beroepspraktijk van de kunstprofessional/kunstdocent (met specifieke verwijzing naar het werkveld) er nu uit en welke ontwikkeling verwacht je de komende vijf jaar?
- 2 Wat moet de kunstprofessional/kunstdocent kunnen en kennen?
- 3 Wat verwacht je van een startbekwame professional/docent?
- 4 Zie je dit terug bij de alumni van de opleidingen?
- 5 Welke basisvoorwaarden zouden moeten verbeteren en hoe en door wie?

Colofon

De kunstdocent bovenbouw havo en vwo

Een schets van de beroepspraktijk.

Auteurs

Antoine Gerrits

Piet Roorda

Illustraties

Melissa de Vreede

Antoine Gerrits

Uitgever

Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA)

Kromme Nieuwegracht 66

Postbus 452

3500 AL Utrecht

030 711 51 00

info@lkca.nl

www.lkca.nl

@LKCA, Utrecht, april 2016